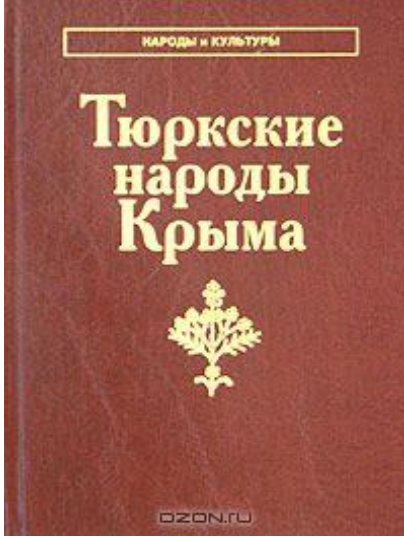

Turkskie Narodi Krıma. Karaimi, Krımskie Tatarı Krımçaki,
Red. S. Ya. Kozlov-L. V. Çijova, Rossiyskaya Akademiya Nauki İz-
datelstvo, Moskva-2003

Muhammet ŞEN*

Güneyinden ve Batısından Karadeniz ile çevrili, Kuzeyinden karaya Perekop (Or kapı) ile bağlanmış olan Kırım Yarımadası, tarih boyunca ve bilhassa Türk soylu toplulukların uğrak yeri olmuştur. Kırım Yarımadası'nın Türk Tarihi ile ilişkisi Alanların Soğdak ve Kefe'yi ele geçirmesiyle başladı. VI. Asırda Avarların akınlarına maruz kalan Kırım, VII. yüzyılda Hazarların hâkimiyetine girdi. Hazarların yıkılışından sonra "Hazarya" ya da "Gazarya" adında bir süre küçük bir devlet olarak varlığını devam ettiren Kırım'da daha sonra Peçenek ve Kıpçak hâkimiyeti vuku buldu. Altın Orda Devleti'nin tarih sahnesine çıkmasıyla (1242-

1502) 15. Yüzyıl ortalarına kadar Altın Orda hâkimiyeti altında varlığını devam ettiren Kırım, 1441/1442'de Hacı Giray öncülüğünde Altın Orda Devleti'nin en büyük bakiyesi olarak müstakil bir Hanlık olarak tarih sahnesindeki yerini aldı.

Burada tanıtmaya çalıştığımız kitap, "Kırım'ın Türk Halkları. Karaimler, Kırım Tatarları, Kırımçaklar (*Тюркские Народы Крыма. Караимы, Крымские Татары, Крымчаки*)" adı altında Rusya Bilimler Akademisi, Halklar ve Kültürler serisi içerisinde S. Ya. Kozlov-L. V. Çijova redaktörlüğünde 2003 tarihinde neşredilmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere kitap temelde Karaimler, Kırım Tatarları ve Kırımçaklar olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

V.A. Tişkov ve S.V. Çeşko tarafından kaleme alınan "Önsöz" bölümünde kitabın yazılış amacı açıklanmaktadır¹. Kitabın "Giriş" bölümü ise L. V. Çijova tarafından kaleme alınmış olup bu bölümde, Kırım Tarihi'ne ve Kırım'ın

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, TDAE., Türk Tarihi Anabilim Dalı, tardu61@gmail.com

¹ Tişkov-Çeşko, *Turkskie Narodi. Karaimi, Krımskie Tatarı, Krımçaki*, Red. S. Ya. Kozlov - L. V. Çijova, *Rossiyskaya Akademiya Nauki İzdatelstvo*, Moskova, 2003, s. 5-7

yerli hakları olan Kırım Tatarları, Karaimler ve Kırımçaklara kısaca değinilmiştir².

Tanıtmaya çalıştığımız kitabın birinci bölümünü, bugün büyük çoğunluğu Kırım'da meskûn olan ve kendilerini Museviliğin "Karai" mezhebine bağlı Türk soylu halkı olarak gören Karaimler oluşturur. Karaimlerin hangi kavme mensup olduğu hususu günümüzde halen bir tartışma konusu ise de ilim dünyasında yaygın olan düşünceye göre onlar, VIII. yüzyılda Museviliği kabul eden Hazarların bakiyeleridir. L. V. Çijova tarafından kaleme alınan bu bölümde, Karaimlerin Kökeni ve Tarihi (s. 16-36), Karaimlerde Din (s. 36-65), Karaimlerde Günlük Yaşam (s. 65-86), Karaimlerde Tarım ve Kültür Materyalleri (s. 86-106), Karaimler'de Sosyal Yaşam (s. 106-125), Karaimlerde Folklor ve Edebiyat (s. 125-135) başlıkları altında az bilinen ve tartışma konusu olan Karaimlerin tarihi kökenlerine cevap aranmaktadır³.

"Karaimlerin Kökeni ve Tarihi" adlı ilk başlık altında Karaimlerin nüfus, etnik köken, dil ve antropolojik özellikleri ele alınmıştır. Yazar, "Karaimlerde Din" bölümünü diğer bölümlere göre daha uzun tutmuş ve bu başlık altında Karaimlerde dini inançlar, Anan Ben David öğretisi, Karaimlerde dini günler, Karaimlerin dinsel kitapları, Karaimlerde Türk izleri, İslam'ın Karaimler üzerindeki etkisi ve Karaimlerde takvim gibi konulara değinmiştir. "Karaimlerde Günlük Hayat", Karaimlerde düğün törenleri, nişanlanma, gelin ve damat elbiseleri, çocuk doğumu, Karaim isimleri, Karaimlerde aile ve cenaze merasimleri gibi alt başlıklardan oluşmaktadır. Yazar, "Karaimlerde Tarım ve Kültür Materyalleri" başlığı altında Karaimlerde demircilik, seramik, dericilik, arıcılık, bağcılık, tütün üretimi, yemek ve giyim gibi konuları ele almıştır. "Karaimlerde Sosyal Yaşam", eğitim, kadın eğitimi ve 1917 sonrası Karaimlerde sosyal hayat konularından oluşmaktadır. Karaim konusunun altıncı ve son bölümünü oluşturan "Karaimlerde Folklor ve Edebiyat" başlığı altında Karaimlerde folklor ve Karaimlerin çıkarttıkları süreli yayınlara değinilmiştir.

Kitabın ikinci bölümünü daha önce de ifade ettiğimiz gibi Kırım Tatarları oluşturmaktadır. Altın Orda Devleti'nin en büyük bakiyesi olarak 1441/1442'de kurulan Kırım Hanlığı 1475'te Osmanlı Devleti tabiliğine girmiş ve yaklaşık 300 yıllık Osmanlı hâkimiyeti sonrası Kırım, 1783'te Rusya tarafından ilhak edilmiştir. 1917'de Kırım Türkleri bağımsızlıklarını ilân edip devlet kurmuşlarsa da II. Dünya savaşına müteakip Kırım, Muhtar Sovyet Cumhuriyetleri arasına katılmıştır. 1954 yılında Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti Prezidyumu tarafından Ukrayna'ya bırakılan Kırım'ın özerk statüsü, 1991'de Ukrayna tarafından kabul edilerek tüm Kırım Tatarlarının sürgünden dönmelerine izin verilmiştir. Çok yakın bir zamanda Ukrayna'da baş gösteren iç karışıklıklardan istifadeyle Rusya, Mart 2014 referandu-

² Çijova, a.g.e., s. 8-11

³ Çijova, a.g.e., s. 16-135

muyla Kırım'ı bir kez daha ilhak etmiş olup Kırım'ın gelecekteki statüsüne dair siyasi mücadele devam etmektedir.

Ş. F. Muhamedyar tarafından kaleme alınan "Kırım'ın Etnik Tarihi'ne Giriş" (s. 143) ve L. İ. Roslavl'tseva tarafından kaleme alınan "Kaynaklar ve Edebiyat" (s. 143-147) bölümlerinden sonra yedi başlık altında incelenen Kırım Tatarları konusunun birinci bölümünü, V.A. Sidorenko'nun "Kırım Hanlığı ve Kırım-Tatar Tarihi" adlı çalışması oluşturmaktadır. Roslavl'tseva tarafından kaleme alınan bu bölüm dâhilinde Kırım Tatar dili, Kırım Tatarlarının antropolojisine bakış, Kırım'ın topografyası, Kırım'da yerleşme ve nüfus başlıkları adı altında Kırım Tatar Tarihi'ne ışık tutulmaya çalışılmıştır⁴. Kırım Tatarları konusunun ikinci başlığını, "Hanlık Dönemi Kırım Tarihi ve Rusya'nın bir parçası olarak Kırım" adlı konular oluşturmaktadır. Konunun üçüncü başlığını "Kırım'da Ekonomik Faaliyetler" oluşturup yazar, Kırım'da madencilik, tarım, bahçecilik, bağcılık, tütün, arıcılık, balıkçılık, zanaat ve ticaret alt başlıklarıyla konuyu ele almaya çalışmıştır⁵. Dördüncü bölüm, Kırım'da Maddi Kültür" başlığını taşımaktadır. Bu bölümü, Kırım'da yerleşme, şehirler, dini ve sivil mimari, yemekler, mutfak araç-gereçleri ve giyim gibi konular teşkil etmektedir⁶. Beşinci bölüm, "Kırım'da Aile" başlığını taşımakta olup bu başlık adı altında Kırım'da aile hayatı, aile ritüelleri, düğün törenleri, sünnet ve cenaze merasimleri, Roslavl'tseva tarafından kaleme alınmıştır⁷. Roslavl'tseva altıncı bölümde, "Kırım'da Manevi Kültür" başlığı altında Kırım'da dini bayramlar, Müslüman kültür gelenekleri, edebiyat-sanat, eğitim, folklor ve geleneksel tıp konularına değinmiştir⁸. Kırım Tatarları konusunun son bölümünü, V.V. Stepanov tarafından kaleme alınan "Kırım Tatarlarının Tarihsel Demografik ve Günümüz Etno-Politik Durumları" adlı makalesi oluşturmaktadır⁹.

Kitabın üçüncü bölümü, Kırımçaklar'a dairdir. Kırımçaklar, Kırım'da Karaimler ile (Karaylar) birlikte yaşayan, Musevi dinine mensup ve Türkçe konuşan bir topluluktur. Kırımçakların Karaimler ile beraber Kırım'da yaşıyor olmaları bu iki halkın birbiriyle karıştırılmasına neden olmaktadır. Temelde söz konusu bu iki halk, Hazarların bakiyeleri olmalarına rağmen Karaim ve Kırımçaklar arasındaki en önemli farklardan biri dini inanç sahasında görülmektedir. Kırımçaklarda Karaimler gibi Musevi olmalarına rağmen

⁴ L. İ. Roslavl'tseva, a.g.e., s. 147-177

⁵ L. İ. Roslavl'tseva, a.g.e.,s. 189-221

⁶ L. İ. Roslavl'tseva, a.g.e., s. 221-286

⁷ L. İ. Roslavl'tseva,a.g.e., s. 286-307

⁸ L. İ. Roslavl'tseva,a.g.e., s. 307-330

⁹ Bu bölümde Kırım Tatarları'nın sürgün edilme tarihi olan 1944 senesine kadar 1897, 1921, 1926, 1937 ve 1939 senelerine ait Kırım'da mevcut olan nüfusun etnik yapısına dair istatistikler mevcuttur. Bu istatistikler, sürgün sonrası 1979, 1989 ve 2001 seneleri için de yapılmıştır. Gene bu bölümde 1890 -1990 tarihleri arasında Kırım'da erkek ve kadın nüfus, doğum oranlarına dair istatistikler mevcuttur. V.V. Stepanov, a.g.e., s. 330-358

men doğrudan Tevrat'ı kabul etmekle birlikte hahamlarının etkisiyle sözlü rivayetlerden oluşan "Talmud"u da kutsal kitap olarak kabul etmektedirler.

İ.V. Açkinazi tarafından dört başlık altında kaleme alınan Kırımçaklar konusunun ilk başlığını Kırımçakların "Tarih ve Etnografyasına Dair Kaynaklar" adını taşımakta olup yazar, Kırımçaklara dair yazılı, etnografik, arkeolojik ve antropolojik kaynaklar alt başlıklarıyla "Kırımçakların etnik kökenlerine dair cevap aramaktadır. Açkinazi, Kırımçakların Ortak Tarihi" başlığı altında kaleme aldığı ikinci bölümde, Kırımçaklarda dil ve yazı, Kırımçakların antropolojik özelliklerine değinmektedir. Üçüncü bölüm, "Kırımçaklarda Maddi Kültür" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında, Kırımçakların ekonomi, milli kostüm, yerleşim ve yemek (mutfak) kültürleri ele alınmaktadır. Açkinazi, "Kırımçaklarda Sosyal Yaşam" başlığını taşıyan son bölümde, Kırımçaklarda geleneksel ayinler, halk kültürü, pagan inançları ve folklor konularına temas etmektedir¹⁰.

Tanıtımını yaptığımız kitapta ekler bölümü altında S. V. Vasiliev ve T. K. Hodjayov tarafından kaleme alınan "Kırım Halkının Antropolojisi" adında kısa bir değerlendirme yazısı bulunmaktadır¹¹.

S. Ya. Kozlov ve L. V. Çijova redaktörlüğünde, V. A. Tişkov, S.V. Çeşko, F. Muhamdyarov, L. İ Roslavtseva, V.A. Sidorenko, V.V. Stepanov, İ. V. Açkinazi'nin araştırmalarından oluşan "Turkskie Narodı Krıma. Karaimi, Krımskie Tatarı, Kırımçaki" adlı bu eser, Karaimler (Karaylar), Kırım Tatarları ve Kırımçaklara dair vermiş olduğu derinlemesine bilgilere ilaveten zengin görsel malzeme ve özellikle Rus arşiv belgelerinin de içinde bulunduğu muazzam denebilecek kaynakçasıyla konuyla ilgili araştırmacıların muhakkak müracaat etmeleri gereken bir eserdir.

¹⁰ İ. V. Açkinazi, a.g.e., s. 361-420

¹¹ Vasiliev-Hodjayov, a.g.e., s. 420-423